

O ZNAČAJU SODOBNEGA ARBORETUMA

Prof. ing. Ciril Jeglič (Ljubljana)

271

Arboretum Volčji potok pri Radomljah, ki je bil ustanovljen pri agronomski in gozdarski fakulteti leta 1952, je namenjen strokovnim krogom in tudi široki javnosti. Hoče postati sodoben arboretum. Toda sodobnemu arboretumu ne ustreza več pojem nekdanjega, saj je arboretum sčasoma pridobival vse več nove vsebine in vse bogatejši vsebini se je morala prilagojevati tudi njegova oblika. Stopnjema se je širilo področje njegovega dela in območje njegovega vpliva, ki se danes očitno pozna v kulturnem življenju vsake napredne dežele.

Katere naloge mora opravljati sodobno usmerjen arboretum? Vsekakor je bistvena naloga arboretske zbirke v tem, da služi primerjalnemu opazovanju živih dreves. Zato nekateri strokovni pisci poudarjajo študijski namen arboretuma, nalogo znanstvenega raziskovanja in pouka. Toda ne gre le za botanično proučevanje ter za informacije o bioloških, tehničnih in ekonomskih činiteljih gojitve in uporabnosti drevja, ki zanimajo n. pr. gozdarstvo. Dandanašnji arboretum mora biti namenjen mnogim in premnogim. Ne določa torej merila za sodobnost arboretuma le sistematična popolnost rastlinskih izborov, ki znanstveniku sicer lahko nudi obilo zaželenega gradiva, ni pa dovolj umljiva in zanimiva za navadne ljudi. Moderni arboretum hoče tudi nasploh širiti znanje o živem drevju; mora biti mikaven in harmonično pregleden, da lahko vsakomur približuje življenje rastlinskega sveta.

Arboretum, kakršnega potrebujemo dandanes, upravičeno primerjajo modernemu muzeju, ki s tehniko preglednega razstavljanja in organske povezave pred očuje obiskovalcu mnogotere znanstvene in kulturne vrednote. Važen je torej tudi

Arboretum Volčji potok. Na prej zanemarjenem prostoru je sedaj urejeno mikavno počivališče, kjer se pod drevjem razcvetajo pritlikave sencoljubne rastline. — (Foto: C. Jeglič)

način, kako za arboretum rastline razporedimo. Arboretska zbirka živih rastlin mora biti po sodobnih načelih urejena z bioloških in estetskih vidikov. Znanstveno delo se naj v srečnih kombinacijah druží z iskanjem in ustvarjanjem lepotnih vrednot. Seveda pa tak rastlinski vivarij, ki hoče tolmačiti pestro raznolikost in biološke značilnosti rastlin z raznih delov sveta ter prikazovati tudi lepoto narave v koncentriranih prizorih rastlinskega življenja, zahteva ustrezne lege na dovolj obsežnem teritoriju; in tudi tedaj, če hoče le z manjšimi formacijami tolmačiti fiziognomsko-ekološki sestav rastlinske združbe, potrebuje več prostora kot botanični vrt z zgolj sistematskim pregledom rastlin. V arboretumu želimo spoznati drevo tako, kot vzraste v svobodni prirodi. Da bi mogli čim bolj temeljito razlikovati in prepoznati razne drevne tipe, je seveda potrebno, da vidimo, kako se rastlina razvija, kjer ima zase obilo prostora, in kakšne so njene značilne navade, kjer se mora razvijati v strnjeni skupini z drugim drevjem.

Oblika modernega arboretuma povzema izraze in motive prirodne krajine, posnema mikavnost naravne krajinske slike. Oblikovanju arboretske zbirke živih rastlin najbolj ustrezajo pejsažna načela; kjer je le mogoče, naj se vegetacijske kompozicije razvijajo sproščeno. Zato ni čudno, da se v nekaterih opisih modernih dendroloških ustanov pojem arboretuma približuje pojmu pejsažnega parka. Toda ne smemo pozabiti: rastline same ne tvorijo arboretuma, čeprav jih vrtnarji še tako oskrbujejo; bistvena komponenta za pojem arboretuma je tudi delo strokovnjakov, ki smotrno urejajo razvoj arboretuma, vodijo raziskovanja in pouk ter povezujejo bližnje in daljnje interese na to botanično in hortikulturno središče. Vsekakor utegne biti arboretum torišče sodelovanja raznovrstnih strokovnjakov in prirodnoljubov, oblikovanje arboretuma pa naj bo hortikulturna naloga kateksohén.

(Ob tej priložnosti ne bo odveč sledeča pripomba. Pojem »hortikultura« ni istoveten s pojmom našega »vrtarstva« in seveda tudi ne s pojmom okrasnega ali dekorativnega vrtarstva. Novo besedo, čeprav iz tujih korenin, potrebujemo in je v slovenščini opravičena le zato, da z novim imenom obeležimo tudi nov pojem. Ime hortikultura naj vnaša v našo predočbo asociacijo pojma kulture. Spomnimo se: prvi začetki človeške kulture datirajo iz tistih časov, ko se je začelo kultiviranje zemlje, ko so začeli ljudje rastline gojiti. Hortikultura pa naj bo priča o kulturnih odnosih dandanašnjega človeka do narave! Z nazivom »hortikultura« želimo torej obeležiti le tisto dejavnost, ki z vrtnarskimi saditvami rešuje vprašanja, povezana z našo duhovno kulturo. Zato govorimo danes ne samo o hortikulturni umetnosti, ampak tudi o hortikulturnem oblikovanju, o urbanistični hortikulturi, o hortikulturni ureditvi pokrajine ali pejsaža itd.).

V Enciklopediji Leksikografskog zavoda (Zagreb 1954) beremo definicijo: »Arboretum je nasad raznovrsnog domačeg i stranog drveća i grmlja, koji služi za naučne, odgojne i dekorativne svrhe. U njemu se proučavaju biološka svojstva i ekološki odnosi drveća i grmlja, što je od važnosti s obzirom na njihovu primjenu u šumarstvu i arborikulturi. Podiže se u obliku javnog parka ili kombinirano s botaničkim vrtom, ali i kao isključivo školski i naučni objekt.«

Skladno s sodobnim pojmovanjem arboretuma bi bilo prav, če navedeno definicijo razširimo in pojasnimo takole: arboretum je botanična in hortikulturna ustanova, ki z revijo živih dreves in drugih rastlin komparativno predstavlja razne drevne tipe kot posamezne individue in v vegetacijskih združbah, tako da lahko presojamo njih karakteristične oblike in druge biološke značilnosti bodisi po zgolj znanstvenih merilih ali z vidikov, ki ustrezajo praktični uporabi rastlin za utilitarne in estetske namene. Je to sicer nekoliko obširna

definicija, ki pa zajema bistvene značilnosti sodobnega arboretuma. Posebej moramo omeniti še to, da hoče današnji arboretum prikazati drevje tudi v družbi drugih rastlin. Pač upravičeno je dr. Verdoorn ob nedavni ustanovitvi Los Angeles State and County Arboretum poudaril, da v modernem arboretumu ne smejo biti čez mero zastopana le drevesa in da naj bo taka zbirka živih rastlin urejena po pejsažnih načelih.

Tudi sodobni arboretum je predvsem študijska ustanova. Toda njegov rastlinski vivarij z revialno zbirko živega drevja in drugega lesnatega rastlinstva mora nuditi širšim krogom obiskovalcev več kot botanični vrt starega tipa, ki je bil usmerjen predvsem na rastlinsko sistematiko. Sodobni arboretum vse bolj povezuje

Arboretum Volčji potok — »Na prisojajah«. Prvotni obrisi vegetacijskega ogrodja, ki določajo obliko parkovnemu prostoru, njegovo razčlenjenost in tudi vsebinsko zmogljivost, se marsikod občutno spremenijo, kjer namreč sili iz gozda na travniško preprogo samosevno zaraščevanje. Tu morata ob pravem času obzirno intervenirati tudi sekira in kopača. Živa narava neprenehoma snuje, ustvarja nove možnosti, katerim mora oblikovalec vedno znova prilagojevati elemente parkovne zasnove

rastlinsko sistematiko s splošno biologijo in s prizadevanji hortikulture. Vsaj tu in tam naj bodo prizori rastlinskega življenja organizirani tako, da lahko vsakomur pojasnjujejo kompleksnost okolja, ki je značilno za dotične rastline na prirodnih rastiščih. Kjerkoli so razvojne možnosti arboretuma omejene, bi bilo napočno razpredati sistematiko na čim več rastlinskih rodov; bolje je tedaj večjo skrb posvetiti le nekaterim rastlinskim rodovom in njihove predstavnike prikazati v biološko, ekološko utemeljenih prizorih te ali one regionalne flore ali pa take hortikulturene formacije, ki je učinkovita po svoji fiziognomski skladnosti. Zato je za sodobni arboretum tako važna njegova oblika. Tudi preprosti obiskovalci morajo v arboretumu videti in spoznavati obraz žive pokrajine.

Arboretum ima svojo zgodovino. Sprva so manjšo ali večjo drevesno zbirko priključevali botaničnemu vrtu, pozneje so se tudi samostojne arboretske zbirke ravnale po načelih, ki so tedaj veljala za ureditev botaničnih vrtov. Goli sistematični in statičnemu gledanju pri spoznavanju rastlin je tedaj ustrezala zgolj geometrična razdelitev vrta. Botanično znanstvo se je pa v drugi polovici 19. stoletja močno razmahnilo; napredovale so rastlinska geografija, ekologija, sociologija in seveda tudi genetika. Vse te razvijajoče se vede so vplivale tudi na razvoj botaničnih vrtov. Posebno zanimivost so dale n. pr. novemu botaničnemu vrtu v Berlinu (Dahlem), zasnovanemu ob koncu minulega stoletja, geografske grupacije rastlin. Po čisto geografskih vidikih spoznavamo predvsem geografsko razširjenost

Arboretum Volčji potok. Ob poti, ki je imenovana po domačem botaniku Paulinova pot, smo zgradili na nekoliko preoblikovanem reliefu zapuščenega peskoloma preprost skalnjak. Tudi semkaj prihaja pestra revija pritlikavih rastlin. Levo v breg je speljana nova, ovinkasta steza (Seidlove serpentine) do starih grajskih razvalin, od tod pa je zveza po slemenu Volčjega potoka na Pančičev vrh. — (Foto: C. Jeglič)

razstlin. Geografske grupacije hočejo s prikazovanjem rastlinstva, ki je značilno za določene areale, nuditi primerjavo vegetacijske podobe po raznih deželah in krajinah; a v ekoloških grupacijah je mogoče družiti tudi rastline iz raznih dežel in z vseh kontinentov, če uspevajo v enakih razmerah.

Ko so torej začele biološke vede vse bolj vplivati na vsebino botaničnih vrtov, se je začelo razvijati tudi novo pojmovanje arboretuma. Danes imajo nekateri znameniti botanični vrtovi (n. pr. münchenski botanični vrt v Nymphenburgu) velikopotezno zasnovane dendrološke oddelke, ki v zvezi z inštitutsko dejavnostjo pač zaslužijo ime arboretum; ali pa so v celoti urejeni tako, da jim upravičeno pripada tudi naziv arboretum, in sicer docela v sodobnem smislu te besede (Kew Gardens pri Londonu, Dahlem v Berlinu). Drugod spet pa napačno pritičejo ta naziv n. pr. raznim poskusnim gozdarskim postajam, kjer so na priliko organizirani

v gozdu le neki poskusni in ogledni nasadi eksotičnih borovcev, lavzonije ali kripotomerije — to danes še ni arboretum! Toda ne moremo odrekati naziva »arboretum« tistemu parku, ki prvotno sicer ni bil zasnovan za arboretske namene, a je sčasoma postal — zaradi karakterističnih dreves in dendrološko pomembnih grupacij — važen objekt botaničnega in hortikulturenega proučevanja.

Vsekakor pojmovanje arboretuma marsikod ni dovolj jasno. Naše razmišljanje, kaj je arboretum, se ne sme opirati le na skromne definicije iz strokovne literature, katere so večinoma preskope, a včasih tudi zastarele ali površne. Kaj je arboretum in kakšen naj bo dandanašnji, najbolje povedo že ostvarjeni vzori sodobnega arboretuma. Zato moramo in sem skušal po lastnem opazovanju in razmotrivanju dobrih in slabih primerov dognati značaj in naloge arboretuma do tiste jasnosti, ki jo ustanova v Volčjem potoku že takoj spočetka potrebuje za uspešno usmeritev svojega razvoja.

En sam arboretum ne more nuditi vsega vsem. Posebne razmere določajo tudi ustanovi v Volčjem potoku poseben značaj in vsebino. Arboretum Volčji potok ima sedaj že izdelan osnutek generalnega ureditvenega načrta, ki obsega 78 ha arboretskega teritorija. Morda bo Gozdarski vestnik ob prvi priliki še podrobneje ilustriral nekatere posebne zanimivosti iz našega Arboretuma. Med dendrološkimi novostmi imamo še mnoge introdukcije, ki niso samo za Jugoslavijo docela nove, marveč jih je tudi Evropa dobila šele pred kratkim. Takšna pridobitev je *Meta-sequoia glyptostroboides*, ki so jo odkrili na Kitajskem živo šele l. 1947 (prej so jo poznali le iz fosilij) in sedaj že tretje leto lepo uspeva tudi pri nas.

Upravičeno smemo upati, da bodo zlasti tudi mnogi prirodoljubi iz gozdarskih krogov podprli delo in težnje te mlade ustanove, ki se mora boriti seveda še z mnogimi začetnimi težavami.

Popravek

V našo lanskoletno številko 9—10/1955 so se vrinile — bodisi zaradi nepopolnosti rokopisov bodisi pri urejanju člankov — naslednje pomanjkljivosti in napake:

K prvemu odstavku članka inž. V. Beltrama: »Gojenje gozdov v prvem povojnem desetletju« je potrebno pojasnilo: »V času od 1932. do 1937. leta je bilo vsekoletno povprečno po 702 ha novih posek, povečini manjših. Obvezni rok za pogozditev je bil 3 leta, vendar so gozdni posestniki to obveznost izvrševali navadno že pred iztekom roka. Te poseke so ostale v evidenci pri okrajnih gozdajih še 3—5 let po opravljenem pogozdovanju t. j. do zagotovitve popolnega uspeha. Iz tega sledi, da je od evidentiranih 6000 ha bila nepogozdena približno le četrtina.

V članku inž. M. Sušteršiča: »Slovenski lov« mora konec prvega odstavka glasiti: »... ta zakon uveljavljen 13. III. 1935«.

V drugem odstavku na str. 346 ni opravičena primerjava predvojnih in sedanjih rezervatnih lovišč, ker je bil značaj predvojnih drugačen od sedanjih. Pred vojno so namreč »rezervatna« imenovali lovišča na tistih zemljiščih, ki so jih veleposestniki odstopili upravičencem kot ekvivalent za odkup služnostnih pravic, vendar so si na njih pridržali lovno pravico.

V tabeli na str. 348. je pod »Primorsko« razumeti vse ozemlje, ki je bilo med obema vojnama okupirano po Italiji.

Uredništvo